

Łomża, 15.12.2018 r.

Dr hab. Krystyna Leszczewska, prof. PWSliP
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych
Katedra Przedsiębiorczości

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Aleksandry Majdy-Kariozen

*pt. „Modele sukcesji władzy i własności w spółkach rodzinnych notowanych
na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie”*

napisanej pod kierunkiem naukowym dra hab. Wojciecha Popczyka, prof. UŁ

1. Ocena trafności wyboru i oryginalności tematu badawczego podjętego w rozprawie

W ostatnich latach w badaniach naukowych coraz częściej podejmowane są zagadnienia dotyczące funkcjonowania przedsiębiorstw rodzinnych. Mimo wzrostu zainteresowania instytucji badawczych i firm doradczych tą grupą przedsiębiorstw, wciąż pozostają niedostatecznie rozpoznane obszary *family business*. Publikowane wyniki badań najczęściej dotyczą prywatnych firm rodzinnych, a tylko nieliczne spółek rodzinnych notowanych na rynku kapitałowym. Istotnym obszarem badawczym z zakresu funkcjonowania przedsiębiorstw rodzinnych jest niewątpliwie sukcesja władzy i własności. Podjęty przez autorkę temat „*Modele sukcesji władzy i własności w spółkach rodzinnych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie*” jest ważny, aktualny, interesujący poznawczo i rzadko podejmowany przez badaczy, co nadaje mu walor oryginalności. Wagę poruszanej tematyki podkreśla fakt, że w najbliższych latach w Polsce będą dokonywały się zmiany generacyjne na kluczowych stanowiskach zarządczych w wielu polskich spółkach rodzinnych notowanych na GPW w Warszawie.

2. Ocena merytoryczna pracy

2.1 Metodyka badawcza

Cel rozprawy stanowiła diagnoza oraz analiza procesu sukcesji władzy i własności w polskich spółkach rodzinnych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (podkreślić należy, że autorka nie wyeksponowała celu rozprawy we wstępie, wskazała go w zakończeniu). Aby zrealizować założony cel, autorka stawia pytania badawcze i formułuje

hipotezy badawcze. Autorka nie stawia hipotezy głównej i hipotez szczegółowych, argumentując to złożonością tematu i mnogością zmiennych wpływających na proces sukcesji. Wyjaśnienie to można przyjąć za zasadne. Formułuje sześć hipotez badawczych:

H1: W spółkach rodzinnych istnieje odmienne podejście do sukcesji władzy i przekazania własności w ręce następnego pokolenia.

H2: Istnieje zależność pomiędzy koncentracją własności rodzinnej a sukcesją władzy.

H3: Istnieje zależność pomiędzy wiekiem seniora a sukcesją władzy.

H4: Istnieje zależność pomiędzy okresem sprawowania funkcji prezesa zarządu przez seniora a sukcesją władzy.

H5: Istnieje zależność pomiędzy wiekiem seniora a sukcesją własności.

H6: Istnieje zależność pomiędzy okresem sprawowania funkcji prezesa zarządu przez seniora a sukcesją własności.

Dla zrealizowania celu rozprawy doktorantka przeprowadziła badania empiryczne. Autorka realizowała badania ilościowe i jakościowe. Stosowanie różnych metod badawczych dla realizacji założonego celu badawczego było właściwe. Wielu badaczy uważa, że badania jakościowe stanowią jedyną metodę weryfikacji procesu sukcesji w firmach rodzinnych, gdyż umożliwiają głębszy wgląd w te delikatne i trudne do analizy zagadnienia, pozwalają uzyskać odpowiedź na pytanie „jak”, a nie tylko „czy”. Weryfikacja pytań badawczych i hipotez badawczych odbywała się na próbie spółek rodzinnych notowanych na GPW w Warszawie, sklasyfikowanych zgodnie z przyjętą przez autorkę na potrzeby badań definicją, jako typ A. Autorka dokonała celowego wyboru spółek do próby badawczej spośród podmiotów należących do WIG – wyodrębnione podmioty, zgodnie ze stanowiskiem polskich naukowców, posiadają wszelkie atrybuty pozwalające określić je mianem rodzinnych. W celu weryfikacji przyjętych hipotez – w części badań ilościowych – autorka wykorzystwała statystyczne miary opisowe, mierniki współzależności (współczynnik kontyngencji phi i V-Cramera, współczynnik korelacji rang Spearmana) oraz test niezależności chi-kwadrat.

Badania jakościowe autorka zrealizowała na podstawie analizy treści zebranych materiałów wtórnych (materiałów prasowych, informacji z portali branżowych) dotyczących sukcesji w badanych przedsiębiorstwach. Ta metoda badań została wybrana z konieczności, po – jak twierdzi autorka – wyczerpaniu wszystkich dostępnych sposobów kontaktu z osobami zarządzającymi spółkami wybranymi do badania (trudności z pozyskaniem danych od firm rodzinnych to problem często podkreślany przez badaczy firm rodzinnych). Wybrany sposób poszukiwania materiałów pozwolił autorce na znalezienie ponad 200 artykułów, wywiadów, komentarzy dziennikarzy ekonomicznych, które były publikowane w latach 2008-2018.

Świadczy to o dużej dociekliwości autorki w dążeniu do realizacji założonych celów badawczych. Zastosowana w badaniach jakościowych metoda badawcza cechuje się pewnymi słabościami – ogólnikowość, płytkość, brak możliwości uzyskania odpowiedzi na zaplanowane pytania i wyciągnięcia rzetelnych wniosków. Jednakże obecnie metoda ta, mimo ukazanych słabości, posiada stałe miejsce w naukach społecznych.

2.2 Struktura rozprawy – ocena poszczególnych części pracy

Recenzowana rozprawa liczy 258 stron (w tym 225 stron tekstu zasadniczego, pozostałe strony to bibliografia, załączniki) i jest podzielona na: wprowadzenie, cztery rozdziały i zakończenie. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Część teoretyczna, obejmująca trzy pierwsze rozdziały, oparta została o źródła literaturowe. Część empiryczna, obejmująca ostatni, czwarty rozdział, oparta została na badaniach własnych autorki. Struktura podziału treści nie budzi zastrzeżeń, podporządkowana jest celowi pracy. Treść pracy podzielona proporcjonalnie na poszczególne rozdziały. Na podkreślenie zasługuje fakt, że część teoretyczna rozprawy zawiera wnikliwą analizę literatury przedmiotu z omawianego zakresu.

Wprowadzenie. Konstrukcja i treść wprowadzenia odpowiadają wymogom warsztatowym. Autorka uzasadnia wybór tematu, podkreśla znaczenie poruszanego problemu, wskazuje lukę badawczą w tym zakresie, określa problemy badawcze i hipotezy, prezentuje i uzasadnia przyjętą konstrukcję pracy oraz metodykę badań własnych. Zastrzeżenie budzi fakt, że autorka nie wskazała w sposób wyraźny celu pracy.

Rozdział I Przedsiębiorczość rodzinna – ujęcie teoretyczne. Rozważania w rozdziale I koncentrują się wokół ukazania specyfiki przedsiębiorstw rodzinnych i ich znaczenia społeczno-ekonomicznego we współczesnej gospodarce. Autorka przedstawia sposoby definiowania firm rodzinnych i wpływu systemu rodziny na funkcjonowanie przedsiębiorstwa rodzinnego. Pozytywnie oceniam dociekania autorki w tym rozdziale w kwestii wykazania istnienia paradygmatu naukowego przedsiębiorczości rodzinnej w ramach głównego nurtu nauki o przedsiębiorczości. Natomiast w punkcie 1.4 dotyczącym wpływu systemu rodziny na funkcjonowanie przedsiębiorstw rodzinnych zabrakło, dla określenia unikalnego charakteru zasobów przedsiębiorstw rodzinnych, odniesienia do terminu *familiness*, który do literatury przedmiotu wprowadzili w 1999 roku T.G. Habbershon i M.L. Williams¹, a w kolejnych latach pojawiał się on w wielu opracowaniach naukowych. *Familiness* można rozumieć jako

¹ T.G. Habbershon, M.L. Williams (1999), *A resource-based framework for assessing the strategic advantages of family firms*, „Family Business Review” Vol. 12, No. 1, s. 1–25.

wartość dodaną zaangażowania rodziny w przedsiębiorstwie rodzinnym wynikającą z wzajemnego zaufania członków rodziny, lojalności, identyfikowania się z przedsiębiorstwem.

Rozdział II *Strategia sukcesji w świetle badań literaturowych.* W rozdziale tym autorka na podstawie studiów literaturowych przytacza definicje pojęcia „sukcesja”, charakteryzuje istotę strategii sukcesji w przedsiębiorstwach rodzinnych oraz determinanty planowania i implementacji strategii sukcesji. Przedstawia kluczowe kierunki badań nad strategią sukcesji. Kolejna część rozdziału koncentruje się wokół opisu modeli sukcesji występujących w literaturze przedmiotu oraz wpływu struktury rodziny na planowanie procesu sukcesji. Rozdział zawiera wyczerpujące informacje na temat strategii sukcesji. Za szczególnie interesujące i rzadko podejmowane w dyskursie naukowym uznaje podjęcie w tym rozdziale zagadnienia relacji między rodzeństwem, które mogą wpływać na proces sukcesji. Autorka przytacza wyniki światowych badań naukowych w tym zakresie, wskazując czynniki, które wpływają na kształtowanie się relacji między rodzeństwem.

Rozdział III *Planowanie i implementacja strategii sukcesji w świetle badań empirycznych.* W rozdziale tym przedstawiono rezultaty zrealizowanych dotychczas projektów badawczych, których celem było ukazanie podejścia do planowania i implementacji strategii sukcesji, jakie prezentują przedsiębiorcy rodzinni i trudności z jakimi się mierzą. Autorka prezentuje wyniki prac badawczych prowadzonych w krajach Ameryki Północnej, Azji, Afryki i Europy, w tym w Polsce. Autorka przedstawia prace badawcze podejmujące zagadnienie strategii sukcesji zarówno w prywatnych firmach rodzinnych jak i spółkach rodzinnych, których akcje notowane są na rynku kapitałowym. Interesującym wątkiem w tym rozdziale jest analiza strategii sukcesji przez pryzmat płci seniora i sukcesora. Pozytywnie oceniam fakt, że autorka przywołała badania z wielu krajów, z różnych kręgów kulturowych, co pozwala na porównania i ocenę, czy występują odmienne sposoby podejścia do strategii sukcesji w różnych kulturowo krajach.

Rozdział IV *Wyniki własnych badań empirycznych dotyczących strategii sukcesji w spółkach rodzinnych notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie.* Rozdział ten ma charakter sprawozdania z przeprowadzonych przez autorkę badań własnych. Autorka podkreśla, że są to pierwsze badania w Polsce ukazujące sytuację sukcesyjną polskich spółek rodzinnych notowanych na GPW w Warszawie. Struktura rozdziału prawidłowa – autorka kolejno prezentuje metodykę badawczą, próbę badawczą, a następnie przedstawia wyniki badań ilościowych i badań jakościowych. Na podstawie przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych autorka zaproponowała model sukcesji władzy i własności w spółkach rodzinnych notowanych na GPW w Warszawie objętych

badaniem. Sposób doboru spółek do badań uważam za właściwy. Pozytywnie oceniam zastosowanie triangulacji badań naukowych w celu uzyskania pełniejszych informacji na temat modeli transferu władzy i własności w spółkach rodzinnych.

Zakończenie. W zakończeniu podsumowano wyniki prowadzonych prac badawczych, sformułowano wnioski, które są logiczne, dobrze udokumentowane w pracy.

2.3 Wykorzystane źródła

Bibliografia wykazana w recenzowanej pracy jest bogata. Autorka wykorzystała 363 pozycje naukowe (książki i artykuły naukowe) i 38 źródeł internetowych. Autorka wykorzystała najważniejsze publikacje dotyczące funkcjonowania firm rodzinnych. Materiały źródłowe wykorzystane przez doktorantkę to przede wszystkim publikacje z zakresu zarządzania, związane z tematem pracy. Podkreślić należy, że w wykazanej bibliografii dominują pozycje anglojęzyczne, jest ich 308, co stanowi 84,5% wykazanych pozycji literatury. Świadczy to o bardzo dobrym rozpoznaniu analizowanych zagadnień przez autoorkę, wykorzystaniu wyników światowych badań związanych z tematem pracy. Ocena doboru przez autorkę źródeł i ich wykorzystania jest pozytywna.

3. Ocena formalnej strony pracy

Językową i formalną stronę przedłożonej rozprawy oceniam pozytywnie. Bibliografia sporządzona starannie. Poprawnie stosowane zasady odsyłania do źródeł bibliograficznych. Mimo pozytywnej ogólnej oceny formalnej strony pracy, przy wnikliwym studiowaniu rozprawy można dostrzec usterki, które należałoby wyeliminować, gdyby praca miała ukazać się drukiem:

- s. 53 – błąd w tytule cytowanej pracy (jest „*Firmy rodzinne czy rodzina w firmie. Metodologia wsparcia firm rodzinnych*”, powinno być „*Firma w rodzinie czy rodzina w firmie. Metodologia wsparcia firm rodzinnych*”) – w bibliografii tytuł pracy prawidłowy;
- s. 97 – jest „implantacja strategii”, powinno być „implementacja strategii”;
- s. 175 – pomyłona numeracja tabel w tekście (jest tabele 19-24, powinno być tabele 20-24);
- na s. 28, 42, 63, 97, 151, 154, 207, 210, 224 występują błędy literowe.

4. Pytania problemowe

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską chciałabym skierować do doktorantki podczas publicznej obrony następujące pytania:

- 1) Czy w spółkach rodzinnych istnieje odmienne podejście do sukcesji niż w prywatnych firmach rodzinnych?
- 2) Czy istnieje związek między czynnikami wewnętrznymi charakteryzującymi firmę rodzinną (struktura rodziny właścicielskiej, parametry demograficzne przedsiębiorstwa, indywidualna biografia właściciela) i czynnikami zewnętrznymi (parametry środowiska organizacyjnego i prawnego, w którym funkcjonuje firma i parametry sektora, w którym działa firma) a wyborem sposobu dziedziczenia i preferowanego poziomu kontroli rodziny nad firmą?
- 3) Jakie działania należałoby podejmować, aby transfery międzypokoleniowe w firmach rodzinnych były skuteczne?

5. Wnioski i konkluzje końcowe

Ogólna ocena prezentowanej pracy – merytoryczna i formalna jest pozytywna. Oceniając warstwę merytoryczną recenzowanej rozprawy należy docenić fakt, że praca pisana jest z zachowaniem zasady rzetelności naukowej. Autorka formułuje wnioski w oparciu o dorobek naukowy innych badaczy lub w oparciu o badania własne. Rozprawa przygotowana starannie pod względem językowym i edytorskim. Dostrzeżone błędy formalne czy zgłoszone sugestie merytoryczne nie wpływają na końcową pozytywną ocenę rozprawy doktorskiej.

Temat recenzowanej pracy jest istotny, interesujący poznawczo i rzadko podejmowany przez badaczy. Autorka przyczynia się więc do wypełnienia luki badawczej w Polsce analizując podjęty problem. Tematyka recenzowanej rozprawy mieści się w obszarze nauk o zarządzaniu. Autorka potwierdziła swoją wiedzę teoretyczną na temat funkcjonowania przedsiębiorstw rodzinnych, w szczególności procesu sukcesji w przedsiębiorstwach rodzinnych, a także udowodniła umiejętność prowadzenia samodzielnej pracy badawczej. Mając na uwadze powyższe stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim, dlatego wnioskuję o jej dopuszczenie do publicznej obrony na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

Krzysztof Leszczyński